

ח י ד ו ש י ת ו ר ה

א

ישוב סתירה בשולחו ערוך

הרב שמעון לפיד

בענין קריעה על אדם כשר בין מיתה לקבורה.

הקדמה:

בעלון הקודם פירשנו סתירה בדברי השו"ע בהלכות נידה והנחנו כלל, שלעתים השו"ע לא מכריע הלכה במקום מסויים אלא משאיר את הפסיקה לסימן המרכזי שבו עוסקת הסוגיא. להלן נפתור בעיה נוספת על פי אותו כלל, ובצורה חריפה יותר.

רקע:

בגמרא (מו"ק כד.) מובא שחייבים לקרוע על אדם כשר שמת. לדעת הראב"ד החיוב הוא רק בין מיתה לקבורה, אבל השומע לאחר קבורה על מותו של כשר אינו קורע. מה הדין במי ששמע בין מיתה לקבורה, אבל לא עמד ליד הנפטר? בזה נחלקו הדעות. ואלו דברי הסור יו"ד סימן שמ: "אם הוא אדם כשר ... חייב לקרוע אם ידע בין מיתה לקבורה... והרמב"ן כתב על אדם כשר צריך לקרוע בפניו - יראה שאינו מחוייב אלא בפניו.

וא"א הרא"ש ז"ל כתב סתם בין מיתה לקבורה ולא אמר בפניו". מדברי הסור משמע שזו מחלוקת בין הרמב"ן לרא"ש ושהוא הכריע כדעת הרא"ש - כל שידע בין מיתה לקבורה.

הסתירה בשולחו ערוך

בשולחו ערוך יש סתירה בדבר:

ביו"ד שמ סעיף ו' כתב "...והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה" משמע שהוא פוסק כרמב"ן שצריך דווקא בפניו.

ואילו באו"ח תקמ"ז סעיף ו' כתב: "... אין קורעין בחול המועד אלא לקרוביו... ועל אדם כשר אינו קורע אא"כ ידע בין מיתה לקבורה", משמע שפוסק כטור שאין צריך דווקא בפניו!

שיטת הש"ך וסתירתה

הש"ך יו"ד ש"מ סק"ב טען, שעיקר שיטת המחבר הוא לפי מה שמתבאר באו"ח, שאין צריך בפניו.

אבל דבריו תמוהים ביותר: הב"י ביורה דעה חלק על הטור בדברים חריפים:

"ומ"ש רבינו- וא"א ז"ל כתב סתם בין מיתה לקבורה ולא אמר בפניו - לא חש לקימחיה... ושאינן עומדים שם בין מיתה לקבורה מקרי שלא בפניו, ואף על פי שידעו בין מיתה לקבורה פטורים מלקרוע. וכיון שכן, הדבר ברור שאין שום חילוק בין הרמב"ן להרא"ש, דבין מיתה לקבורה שכתב הרא"ש היינו בפניו שכתב הרמב"ן".

מכאן ברור שהבית יוסף סובר שצריך דווקא בפניו וכפשט לשון השו"ע ביורה דעה. וכבר הקשה כן התפארת למשה על הש"ך ונשאר בצ"ע.

ואמנם ראיתי בספר "פני ברוך" (סימן א' הערה ט"ז) שכתב בדעת הש"ך "כוונתו, דהמחבר חזר מפירושו על הטור" - אך גם זה תמוה, מדוע המחבר לא תיקן את לשונו החריפה נגד הטור לאחר שחזר בו, גם לא נימק את סיבת החזרה, ומדוע עשה כך רק בחלק או"ח שאינו עיקר הסוגיא ? - ולכן הסבר זה אינו מניח את הדעת.

הסבר הסתירה בשו"ע

ברור שהשו"ע פוסק כשיטתו בב"י שדווקא העומדים בפניו הם הקורעים וכפי שמשמע בשו"ע יו"ד, אלא שצריך ליישב מדוע באו"ח כתב ההיפך. ונראה שהשולחן ערוך נגרר שם אחר לשון הטור, שכתב כך באורח חיים, שהרי השולחן ערוך סידר את דבריו כסידורו של הטור, והרבה פעמים בשולחן ערוך מובאים דבריו של הטור כלשונם או בתמציתם.

גם כאן, כיון שעיקר מקומה של ההלכה הוא ביורה דעה, הסתפק השו"ע באורח חיים בצטוט לשון הטור על אתר, והסתמך על יתר דקדוק ודיוק בחלק יו"ד בסוגיה במקומה.

[יש להוסיף, שגם הרא"ש במקום אחר כתב כלשון הסור: שידעו בין מיתה לקבורה; אלא שהבית יוסף הכריע ממקומות אחרים ברא"ש שכוונתו שגם היו שם - ואם כך גם השולחן ערוך הרשה לעצמו לנקוט כלשון הסור, שהיא לשון הרא"ש, ויכולה להתפרש גם כשיטתו].

ב

מת מצוה קנה מקומו

יהודה קליין

בירושלמי נזיר (פ"ז ה"א) מובא: א"ר עקיבא כך היתה תחילת תשמישי לפני חכמים. פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת-מצוה ונטפתי בו כד' מיל עד שהבאתי למקום הקברות וקברתיו. וכשבאתי אצל ר"א ור' יהושע אמרתי להם את הדבר, אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע, מעלין עליך כאילו שפכת דמים. אמרתי אם בשעה שנתכונתי לזכות נתחייבתי, בשעה שלא נתכונתי לזכות עאכ"ו - באותה שעה לא זזתי מלשמש חכמים. הוא היה אומר דלא שימש חכמיא - קטלא חייב.

תוס' במגילה (כט ע"א) הסבירו את טעותו של ר"ע - שהיה לו לקברו במקום שמצאו, כיון שמת מצוה קנה מקומו, וכ"כ תוס' בכתובות יז' ע"א (תוס' שם כתב תרוץ נוסף - שר"ע חטא בזה שניטל עצמו משימוש ת"ח - אך פשט הירושלמי מורה שכאילו שפך דמים היא מפני המעשה - והמעשה נגרם מחמת שלא שימש ת"ח ולא ידע הדין).

יוצא מתוס' שדין מת-מצוה קנה מקומו פרושו: צריך לקבור מת-מצוה במקום בו מצאו אותו.

והסבר זה נראה תמוה שהרי בירושלמי בקטע שלפני המעשה עם ר"ע מובא: "המוצא מת-מצוה הרי זה מיטפל בו וקוברו במקומו. אימתי